

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ПОРЯТУНКУ

Анотація. У статті обґрунтовано модель громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку та описано її компоненти. Проаналізовано процес громадянського виховання, який проводиться в межах загальної професійної підготовки та громадянської освіти. Визначено структуру моделі громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку: педагогічні умови; особливості громадянського виховання; засоби, методи та форми; критерії, показники та рівні громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку. Обґрунтовано педагогічні умови громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку. Виділено особливості змісту громадянського виховання курсантів: формування інтегративного громадянського світогляду курсантів; мета громадянського виховання курсантів як особистостей та як командного складу рятувальної служби, котрі, своєю чергою, повинні бути готові до громадянського виховання курсантів та підлеглих; виховання курсантів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін з формуванням спадкоємних знань та умінь; максимальне використання громадянського компоненту інших навчальних предметів; організація позанавчальної діяльності, спрямованої на громадянське виховання курсантів. Компонентами громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку обрано мотиваційний, знаннєвий, ціннісний, ситуативний і рефлексивний. Критеріями громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку визначено: когнітивний, процесуально-діяльнісний, ціннісно-змістовий, рефлексивний.

Ключові слова: модель, громадянське виховання, курсант, майбутні офіцери служби порятунку, навчально-виховний процес, педагогічні умови, громадянська вихованість.

Annotation. This article grounded at the model of civic education of future officers rescue and describes their components. Analyzed the process of civic education, which takes place within the overall training and civic education. The structure determined model of civic education of future officers rescue: pedagogical conditions; features of civic education; means, methods and forms; criteria, indicators and levels of civic education of future officers rescue. Pedagogical conditions grounded of civic education of future officers rescue. Allocated peculiarities content of civic education of cadets, formation of civil integrative worldview of cadets; goal of civic education of cadets as individuals and as a team of rescue service, which, in turn, must be prepared for civic education of cadets and employees; education of cadets in the study of the humanities with the formation of hereditary knowledge and skills; maximum use of civil component of other subjects; organization of extracurricular activities on civic education students. The components of civic education of future officers rescue elected motivational, scholarly, values, situational and reflective. The criteria of civic education of future officers rescue identified: cognitive, procedural and active, value-contents, reflexive.

Key words: model, civic education, cadet, future officers rescue, educational process, pedagogical conditions, civic education.

Постановка проблеми. Служба порятунку забезпечує реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невинного характеру, а також гідрометеорологічної діяльності. Вироблені у суспільстві ідеї, норми, погляди та ідеали визначають громадянську свідомість формувальної особистості, проте для досягнення їх гармонії необхідна цілеспрямована виховна робота. Процес громадянського виховання нерозривно пов'язаний з навчальним закладом, де він відбувається в межах загальної професійної підготовки, як невід'ємна та обов'язкова її складова та змістом громадянської освіти.

У студента вищого навчального закладу у процесі здобуття ним професійної освіти формуються різноманітні соціально важливі якості. Поміж інших «своєю значущістю для майбутнього життя громадянина України і для суспільства вирізняється громадянськість – інтегрована соціальна якість особистості, яка передбачає відповідальне ставлення до реалізації людиною своєї місії громадянина-патріота. Означена якість не передається спадково, вона формується у два способи. За одним із них становлення громадянськості відбувається на емпіричному рівні як спонтанний, безсистемний процес. Інший шлях її формування передбачає спеціально організовану педагогічну діяльність – громадянське виховання» [4, с. 191]. Загалом, дослідження проблеми громадянського виховання активізувалося у вітчизняній педагогіці з набуттям Україною незалежності і розбудовою соціальної держави.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема громадянського виховання є предметом наукових пошуків багатьох учених (І. Бех, М. Боришевський, І. Василенко, П. Волошин, П. Ігнатенко, І. Зязюн, О. Сухомлинська, О. Киричук, В. Кремень, М. Левківський, О. Пометун, І. Тараненко, К. Чорна та ін.). Науковці також досліджували шляхи, форми і методи формування громадянських якостей (П. Вербицька, Н. Дерев'янко, О. Красовська, О. Научитель, М. Рудь, О. Світличний та ін.). Проте невивченими залишається багато питань цього напрямку, зокрема, процес громадянського виховання у професійній підготовці майбутніх офіцерів служби порятунку.

Метою пропонованої статті є обґрунтування та опис моделі процесу громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку.

У широкому аспекті моделювання наявне майже в усіх видах діяльності фахівців різних спеціальностей. Сутність моделювання «полягає у встановленні подібності явищ (аналогій), адекватності одного об'єкта іншому в певних відношеннях і, на цій основі, перетворення простішого за структурою і змістом об'єкта в модель складнішого (оригінал)» [2, с. 19]. В. Штофф визначає модель як «уявно чи матеріально реалізовану систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінювати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт» [7, с. 7].

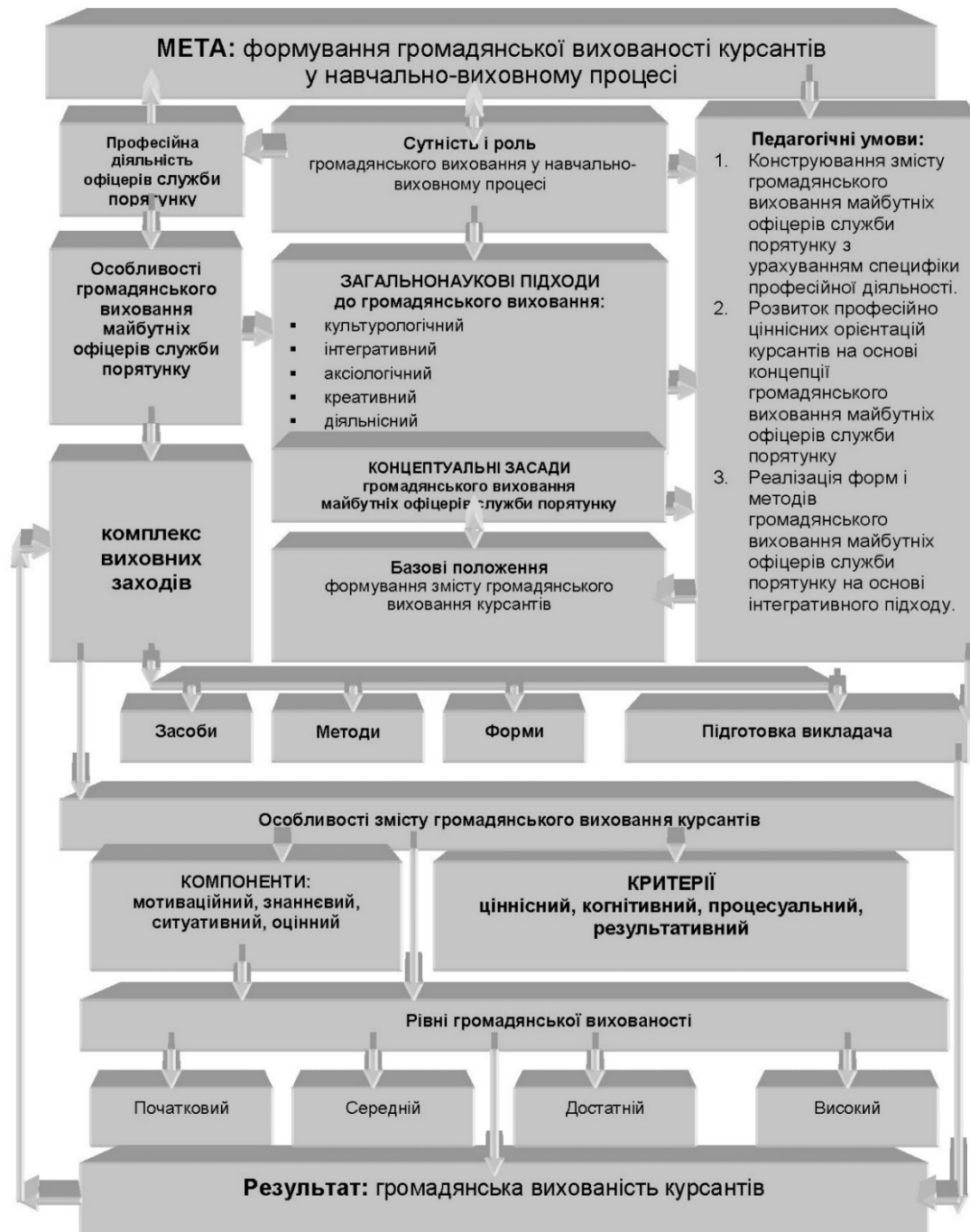

Рис. 1. Модель громадянського виховання курсантів

Структуру моделі громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку складають педагогічні умови; особливості громадянського виховання; засоби, методи та форми; критерії, показники та рівні громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку. Модель представлена на рис. 1. Розглянемо її детальніше.

На основі теоретичного аналізу проблеми дослідження обґрунтовано педагогічні умови громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку [1, с. 18]:

1. Конструювання змісту громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку з урахуванням

специфіки професійної діяльності.

2. Розвиток професійно ціннісних орієнтацій курсантів на основі концепції громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку

3. Реалізація форм і методів громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку на основі інтегративного підходу.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалася шляхом конструювання змісту виховної діяльності курсантів під час складання програми виховної роботи, у якій враховувалася специфіка професійної діяльності. У програмі відображено зміст виховної роботи за такими напрямками: вивчення історії професії, закладу, прапора тощо. Виховні заходи проводяться відповідно до календарного плану виховної роботи навчального закладу. Циклічність передбачає організацію виховної роботи на основі повторення виховних заходів у певній послідовності за конкретний період часу (заходи, присвячені певним урочистостям, – відзначення пам'ятних дат, участь у фестивалях, проведення конференцій). Умова впроваджувалася шляхом проведення різноманітних заходів громадянського спрямування.

Впровадження другої педагогічних умов є можливим завдяки розвитку професійно ціннісних орієнтацій курсантів передбачає необхідність корекції, перегляду власної ціннісної позиції курсанта; урахування особливостей майбутньої професійної діяльності; розвиток здатності засвоєння професійної інформації на індивідуально-значущому рівні; розвиток мотивації курсантів до привласнення базових моральних цінностей; розвиток пізнавального інтересу до цінностей загальнолюдських та професійних, усвідомлення розбіжності наявного й ідеального змісту ціннісних орієнтацій; реалізацію інтегративного підходу для формування системи професійно ціннісних орієнтацій.

Особливу роль у вихованні курсантів відіграє національна ідея, у якій фіксується державне буття нації, прогнозується її майбутнє (національний ідеал), обґрунтовуються соціально-матеріальні й духовно-культурні цінності, які сповідує нація; визначаються актуальні потреби національної спільноти, її національні інтереси, інтегрується стиль мислення (ментальність) різних етнічних груп, що складають український народ. Виховання курсантів та студентів із урахуванням національної ідеї сприяє формуванню особистості, для якої притаманні такі риси, як громадянськість, патріотизм, культура міжетнічних відносин, почуття національної та власної гідності [3, с. 256].

Для формування мотивації досягнення ідеалу виховання доцільно організувати безпосередню активну посильну участь кожного курсанта у процесі виховання і самовиховання, надання допомоги товаришам. Формування поведінки майбутнього офіцера відбувається шляхом коригування, здійснення постійного контролю і керівництво процесом виховання та самовиховання. Тільки той, хто володіє не лише високими професійними, морально-психологічними, духовними якостями, а й національними цінностями, самосвідомістю та патріотизмом, здатен виконати свій обов'язок.

Третя педагогічна умова передбачала вибір та використання форм і методів виховної роботи відповідно до компонентів громадянської вихованості, які спрямовувалися на розвиток мотивації, набуття знань і формування вмінь спілкування й поведінки, діагностику рівня вихованості й рефлексію щодо подальших дій. Зокрема, для розвитку мотивації організовувалися перегляди відеофрагментів, розроблялися проекти; з метою поглиблення знань курсанти залучалися до конкурсів; до роботи гуртків, клубів, до походів, екскурсій, змагань. На відміну від аудиторних форм організації навчання, ці заходи більше враховують індивідуальні бажання курсантів, актуалізують їх творчий потенціал та активність.

Пропонується залучення курсантів до волонтерської діяльності, під час якої у них закладається фундамент професійного світосприйняття, досвіду професійної діяльності, практичних умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, ставлення до майбутньої професії. Волонтерська практика допомагає визначитися із професійною придатністю та майбутньою спеціалізацією, бо саме вона відображає потреби суспільства і особисті інтереси, загальнолюдські цінності (емпатія, толерантність, милосердя тощо).

На основі вищевказаних педагогічних умов, нами виділено *особливості змісту громадянського виховання курсантів*: формування інтегративного громадянського світогляду курсантів; мета громадянського виховання курсантів як особистостей та як командного складу рятувальної служби, котрі, своєю чергою, повинні бути готові до громадянського виховання курсантів та підлеглих; виховання курсантів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін з формуванням спадкоємних знань та умінь; максимальне використання громадянського компоненту інших навчальних предметів; організація позанавчальної діяльності, спрямованої на громадянське виховання курсантів.

Методи, прийоми і засоби виховання перебувають в діалектичному зв'язку і створюють певну систему впливу на вихованців. Внутрішня змістовна сутність методів, прийомів і засобів виховання, їх використання зумовлюються метою і завданнями виховання. Метод виховання несе в собі визначений *засіб виховання* – явища навколишньої дійсності, які вихователь підпорядковує своєму впливу та використовує у вихованні. засоби виховання — це здобутки матеріальної і духовної культури (художня і наукова література, радіо, телебачення, предмети образотворчого, театального, кіномистецтва та ін.), форми і види виховної роботи (збори, бесіди, конференції, гуртки, ігри, спортивна діяльність), які використовуються у процесі дії того чи іншого методу [5].

Важливе місце у системі засобів виховання, які підвищують дієвість тих чи інших методів, посідають: праця, природа, національні здобутки (легенди, пісні, обряди, звичаї та ін.). До засобів виховання належать: природа, мистецтво, традиції, різноманітна діяльність, слово, книга, кіно тощо.

Метод виховання визначається цілями і змістом виховання. Він визначається як спосіб впливу вихователя на свідомість, волю і поведінку вихованця з метою формування у нього стійких переконань і певних норм поведінки [8]. Серед методів виховання найефективнішими вважають такі: метод переконання як засіб формування знань, поглядів, ціннісних орієнтацій; бесіди-обговорення переглянутих вистав, творчих зустрічей з митцями тощо; використання сучасних відео- та аудіоматеріалів; підготовка екскурсій силами курсантів; створення тематичних виставок, альбомів, стендів, випуск студентської газети тощо.

Компонентами громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку обрано мотиваційний, знаннєвий, ціннісний, ситуативний і рефлексивний. Мотиваційний відображає ідеальний результат, який може бути представлений у вигляді сформованої громадянської вихованості. Його завданням є усунення негативного ставлення до громадянського виховання, активізація позитивних складових, формування мотивів до знань і поведінки тощо. Знаннєвий передбачає доповнення змісту навчання темами громадянського спрямування, збагачення виховних заходів професійним змістом, засвоєння професійних та національних цінностей. Ціннісний має на меті формування ціннісних орієнтацій курсантів. Формування громадянського світогляду, глибоке опанування національних надбань. Ситуативний компонент дає змогу за допомогою ситуативних завдань виявляти можливу поведінку майбутніх офіцерів служби порятунку і визначати характеристики громадянської вихованості. Рефлексивний компонент базується на самопізнанні, самоаналізі і усвідомленні фахівцем своєї діяльності.

Критеріями громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку є: когнітивний критерій (визначає ціннісне ставлення до Батьківщини, національну ідентифікацію, розуміння та усвідомлення свого місця та ролі в житті України, поваги до державних атрибутів та традицій українського народу, знання своїх прав і обов'язків відображених у законах України, знання основних державних інституцій і принципів демократії; процесуально-діяльнісний критерій характеризує активну участь у житті школи, органах самоврядування, толерантне ставлення до представників різних культур, народностей, віросповідань, готовність відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, відстоювати свої права і свою громадську позицію; ціннісно-змістовий критерій включає прояв інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його мови, традицій, звичаїв і моралі, повагу до людей, які проживають і працюють в Україні, інтерес до життя в країні та роботу над собою; рефлексивний критерій відображає основні мотиви патріотизму у молоді (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, самосприйняття та саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.

Висновки. Таким чином, розроблено та обґрунтовано модель громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку, що охоплює: педагогічні умови, загальнонаукові підходи, чинники впливу та засоби, методи та форми; критерії, показники та рівні громадянської вихованості.

Перспективи. Подальші напрями дослідження вбачаємо у визначенні шляхів реалізації передбаченого у моделі комплексу виховних справ під час громадянського виховання майбутніх офіцерів.

Література:

1. Великий Я.Б. Педагогічні і умови громадянського виховання офіцерів служби порятунку : концептуальний підхід / Я.Б. Великий // Педагогічний альманах // 36. наук. пр.— Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. — Випуск 31. — С. 16-22.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С.У. Гончаренко. — К.; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. — 278 с.
3. Ільчишин Я. В. Особливості принципів виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців / Я.В. Ільчишин, Т.Д. Якимович // Geneva (Switzerland), the 8th of August, 2014/ Publishing Center of the European Association of pedagogues «Science», Geneva, 2014, V.1, — С.250-257.
4. Кудикіна Н. Характеристика пізнавального інструментарію проблеми громадянського виховання особистості: понятійно-категоріальний аспект / Н.Кудикіна // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред.: Мартинюк М.Т. — Умань: ПП Жовтий О.О., 2009. — Ч. 2. - с.191-200.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підруч. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. — [3-тє вид., випр.] — К. : Знання-Прес, 2008. — 447 с.
6. Шахрай В.М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства / В.М. Шахрай // Український соціум. - №2 (25). — 2008. — С.123-134.
7. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А.Штофф. — М. ; Л. : Наука, 1966. — 326 с.
8. Яремчук Н. Я. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Я. Яремчук. — Львів, 2010. — 199с.